

דף נב

הערות ובאורים בפשט

'כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא..' – כלומר, זה הגלילי היה אמורא (מתורגמן) של רב חסדא, ורב חסדא היה דורש לו פסוקים של מוסר, לפי שהיו בדורו פרנסים שלא היו מנהיגים את העם כהוגן. וזה האמורא היה משמיע לרבים, והוסיף האמורא משלו בעת הדרשה משל זה. (רבנו יהונתן מלוניל)

(ומצינו ממש כלשון זו בשבת לא: 'כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא, אמר הקב"ה, רביעית דם נתתי בכם...') וכן שם פת. וכן לשון דומה ביחס למתורגמן לדורש – עירובין טז: 'אוקים ר"נ אמורא עליה ודרש...'. וכן שם קד. תענית ה. גטין מג. ב"ב קכו. סנהדרין מד. זבחים צד: חולין ק. גדה סח. וכדומה בסנהדרין ז: 'א"ל ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא, קם, גחין עליה...!'

ומשמעות הביטוי בכל אלו כמו 'עליו מטה מנשה' – בסמוך, ועל ידו.

ועוד נמצא בלשון ר"ל הביטוי 'עליו' במשמעות: בעבור, בשביל, בגלל – ע' נזיר כג: 'ונפלו עליו'. ועתוס' יומא מג. (ד"ה הכל) ש'זנתן עליו מים חיים' – פירוש: בשבילו. וכן גרסת הרא"ש במשנה כתובות קט. 'אבא פסק עלי' – בשבילי. אף כאן, דרש האמורא בעבור החכם).

'כסוה הראשון ובא השני ומצאו מגולה ולא כסוה – השני חייב' – רש"י פרש, כגון שהתליע
ונשבר הכיסוי. ויש מקום לדייק, שאילו אדם אחר גילהו, אין לחייב את בעלי הבור, הגם שנודע להם על גילוי, אלא את זה הפותח. ואכן כך כתב הר"ד בפסקיו, אלא שחילק בדבר; שאם אין ידוע מי גילהו, מתחייב בעל הבור, שכל עוד לא נטמם הבור – לא נסתלקו מעשיו. ורק אם ידוע מי פתח – חייב הפותח.

(ואין לדייק מרש"י שחולק, מדלא כתב אופן זה, שיש לומר שנקט מלתא דפסיקא, שבגילהו אדם תלוי הדבר אם זוהה אם לאו. וע' פני יהושע שצידד שמוטל עליו ללכת תמיד אל הבור לבדוק אם לא הוסר כיסויו ע"י מאן דהו. וע' ברש"י ותוס' לעיל ט: גבי 'בור דרכו לנתורי').

וע"ע ב'ברכת שמואל' – כג; חידושי ושיעורי ר' ברוך בער – טז).

'וראשון עד אימת מיפטר? ... בכדי שיודיעוהו וישכור פועלים ויכרות ארזים ויכסנו' –
לא דנו בשאלה זו אלא בכגון משנתנו, שכיסוהו כראוי והתליע אחר כך, אבל בור שהניחו מגולה – פושע הוא, ולא לתר חייב בנזקיו. (עפ"י הרמ"ה; טשו"ע חו"מ תי, כח ובהגר"א שם. וע"ע בפנ"י).

(א). חפר בתוך רשותו, ואח"כ הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו – האם נותנים לו שהות זו – דן בזה החו"א ב"ק ה,א ולא הכריע. ע"ש.

ב. משמע לכאורה מסתימת הדברים, שאין חילוק בין החופר ברשותו לחופר בה"ר שהוא פושע בחפירתו שם (גם אם מכסוהו, שהרי מקלקל את ה"ר), שאם כסוהו ואח"כ הוסר הכיסוי באונס – פטור, כל שלא הודיעוהו ולא סיפק בידו לכרות ארזים וכו'. וצ"ב בסברת הדבר, הלא תחילתו בפשיעה, ולולא שהיה חופר לא היה מזיק. וכן צ"ב בכל הנך דפטרינן להלן, בהתליע ובראוי לשוורים ולא לגמלים וכו'.

(ע"ב) 'זאי דלא שכיחי גמלים פשיטא, אנוס הוא? ... לעולם כראוי לשוורים וכראוי לגמלים,

ודקא קשיא לך היכי נפול, א"ר יצחק בר בר חנה: שהתליע מתוכו' – ואין להקשות כדלעיל: 'פשיטא, אנוס הוא?' – דמהו דתימא איבעי ליה למיזל ומנקש עליה, כמו שאמרו להלן. (וצריך ליתן טעם לחלק בין התלעה לאי-שכיחות גמלים, שלזה היה ס"ד לחוש ולבדוק, ולזה פשיטא שא"צ לחוש).

'איכא דאמרי הא נמי ודאי לא איבעיא לן דכיון דאתיין לפרקים – פושע הוא... כי איבעי לן... ושכיחי גמלים והתליע מתוכו, מהו... – 'שכיחי' לאו דוקא, שהוא הדין לפרקים, שנחשב כפשיעה לפי לישנא בתרא, אלא הכוונה רק לאפוקי לא שכיחי כלל. (מהרש"א). ויש אומרים שהבעיא רק בשכיחי – ע' בפרוש השני שבתוס'. (וע' בתוס' רבנו פרץ. ולפי המסקנא אין חילוק, שלעולם פטור, אף בשכיחי גמלים).

'תא שמע נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן... פקח ומהלך ביום פטור. ואמאי, נימא מדהוי פושע לענין חרש הוי נמי פושע לענין פקח? אלא לאו שמע מיניה לא אמרינן מגו' – הראשונים הסבירו בדרכים שונות, מהי ראית הגמרא משור פקח, הלא שם סיבת הפטור משום שהשור הזיק את עצמו, ואינו דומה לנידון שאנו דנים עליו. וע' בתוס' ובספר המאור, ועוד. והרמב"ן (במלחמות ה') כתב לפרש, שאין פשיעת השור הפקח מהוה טיעון לפטור את המזיק, שאין לומר 'איהו דאזיק אנפשיה' אלא באדם. (ומה שאמרו (לעיל מז) 'וזה לה שלא תאכל' – שאני, שמעשה הנזק עצמו עשה השור, ואינו דומה לנפילה לבור – עפ"י ההשלמה). ומה שפטרו חכמים בשור פקח – משום שאומר בעל הבור, לא פשעתי כלפי שור כזה, כיון שאין דרך שור פקח להפיל עצמו, לא עלה על דעתי שיפול. אבל אם היה פושע לגבי אותו השור – היה חייב, אע"פ שהשור לא עיין. (וע' בלשון הרמב"ם – נזקי ממון יב, טז; דברות משה לב, ג; חו"א ב"ק ת, ת. וע"ע בחדושי ר' מאיר שמחה – הסבר נוסף).

ענינים וטעמים

'כי יכרה איש בור' – מובא בספר הוזהר (נשא), שעל ידי חטא נפתח 'בור' ו'מזיק' לרבים. ויש לפרש עפ"י את הכתוב 'בעל הבור ישלם, כסף – ישיב' – היינו תשובה. כסף – לשון בושה וחרפה, וגם מלשון כיסופין, כלומר: תשובה מאהבה. ודרשו חז"ל 'ישיב' – לרבות שוה כסף ככסף, כי ישנן מצוות גדולות שאף על פי שאינן נעשות בדחילו ורחימו כראוי, ניתן לתקן בהן את החטא. וזהו 'שוה כסף – ככסף'. 'זהמת יהיה לו' – שעל ידי התשובה, נעשין העוונות לזכויות. (עפ"י שפת אמת – לקוטים, משפטים)

דף נג

ציונים וראשי פרקים, לעיון

'אמר רב: לפניו – לפניו ממש, לאחרי – אחרי ממש, וזה וזה בבור... ושמואל אמר: בבור בין מלפניו בין מלאחרי חייב... כגון דנתקל בבור ונפל לאחורי הבור' – בטעמו של הפטור ב'נתקל בבור ונפל לאחורי הבור', נאמרו כמה פירושים; –

- ע"ט. א. הפותח בור שהוא מרופד בספוגין, ונפל שם שור ומת – האם בעל הבור חייב?
ב. העושה תל גבוה י' ברה"ר ונפל ממנו אדם והוזק – האם חייב בנוזק?
ג. שור שנפל לבור, שלא כדרך נפילה, אלא ראשו למעלה – ומת, האם בעל הבור חייב לשלם? (ג.)
א. חייב.

ב-ג. לשמואל – חייב, ולרב – פטור. (ולת' אחד בתוס' אינו חייב לשמואל בתל, אלא אם גם חפר שקע באדמה ונפל לתוכו).

פ. מי חייב בנוזקי הבור (נוזקין ומיתה) במקרים הבאים:

- א. אחד חפר תשעה ובא שני והשלימו לעשרה.
ב. אחד חפר עשרה ובא שני והשלימו לעשרים.
ג. אחד חפר בור והשני הרחיבו.
ד. אחד חפר תשעה ובא שני והניח אבן על פי הבור.
ה. כמקרה הקודם, אלא שהשני סילק את האבן שהניח. (גא)

- א. אם מת שם שור או חמור – השני חייב. הוזק – מחלוקת רבי ורבנן, אם שניהם חייבים או האחרון.
ב. ללשון אחת בדברי רב זביד – כולם מודים ששניהם חייבים. ולל"א (כפירש"י) לרבנן חייב רק השני.
ג. שתי לשונות בדברי רב אשי; ללשון אחת יש להבחין בין הוזק בהבל, שהראשון חייב, או הוזק בחבטה, שאז השני חייב, לפי שקרב את הוזקו. ללישנא בתרא ההבחנה בין מקום נפילת הניזק, שאם במקום שהרחיב – השני חייב.
ד. דינו כחפר תשעה ובא שני והשלימו לעשרה.
ה. ספק בגמרא אם נפטר השני בכך. ועלה בתיקו.

פא. מה הדין בבור של שני שותפין, במקרים הבאים:

- א. שניהם השתמשו בבור, והלך הראשון והניח את השני משתמש בבור, והלך משם השני ולא כסהו – מי חייב בנוזקי הבור?
ב. כסהו הראשון ובא השני ומצאו מגולה ולא כסהו, וכבר נודע לראשון ע"י אחרים שהבור מגולה?
ג. כסהו הראשון ובא השני ומצאו מגולה, ולא היה סיפק בידו להתקין כיסוי לבור, ונפל שור לבור. (גא-גב.)
א. מחלוקת תנאים אם השני לבדו חייב, או חייבים שניהם, לפי שלא קבל עליו השני שמירה (כי 'יש ברירה' וכל אחד משתמש בשלו). אך אם מסר לו דליו – מסתמא מקבל שמירה (ול"ד מסר אלא ה"ה כשהכיסוי מונח שם – חז"א).
ב. לרב – רק השני חייב, ולשמואל – גם הראשון. (ולר' יוחנן – תלוי בגרסאות הראשונים, ודוקא בכדי שהיה בידו להתקין כיסוי).
ג. לשיטת רש"י – השני חייב (ולתוס' – לר' יוחנן פטור).

פב. א. כסה את בורו בכיסוי העומד רק לשוורים ולא לגמלים, והגמלים עוברים שם לפרקים, ובאו גמלים ונפלו בו.

- ב. כנ"ל אלא שבאו גמלים והריעו את הכיסוי, ונפלו בתוכו שוורים.
ג. כנ"ל אלא שלא באו גמלים והריעוהו, אלא התליע המכסה מתוכו. (גב)

א. חייב (רש"י)

- ב. לל"ק – ספק בגמרא ולא נפשט, ולל"ב – חייב.
ג. פטור.

פג. שור שנפל לתוך הבור, לאחוריו, מקול הכריה, ומת – האם חייב בעל הבור? פרט הדין בבור ברשות הרבים ובבור ברשותו (כגון שהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, או בבור שבקצה הצרו). (נג.)

לחכמים החולקים על רבי נתן (בשור שדחף את חבירו לבור) – בעל הבור פטור. ולרבי נתן – לשמואל חייב תמיד, ולרב אינו חייב אלא בבור שלו, אבל ברה"ר פטור, שאינו חייב בו אלא על הבלו ולא על חבטה, ובנפילה לאחוריו אין הזק מחמת 'הבלא'. (וכל זה כשנפל מלכתחילה לאחוריו, ולא בשנפל לפניו והתהפך).

פד. א. שני שוורים שנגחו יחדיו, ואחד מהם הוא של הקדש – מה דין התשלומין של בעל השור השני? פרט הדין בתם ובמועד.

ב. שור שדחף שור אחר לבור – מה דין התשלומין בתם ובמועד? (נג.)

א. לרבנן – במועד משלם חצי נזק, ובתם – רביע. ולרבי נתן – במועד: נזק שלם, ובתם: חצי נזק. (ולדעת האומרים 'האי פלגא נזקא עביד...') אף לרבי נתן דינו כלרבנן – תוס'.

ב. לרבנן – במועד משלם ג"ש ובתם ח"ג, ובעל הבור פטור. (כ"ה לשיטת רש"י. ולהתוס' – במועד ח"ג ובתם רביע). ולר"ג – במועד, בעל השור משלם ח"ג ובעל הבור חצי, ובתם – בעל השור רבע ובעל הבור שלשה רבעים.

פה. האם שור ובור חייבים על נזקי בהמה של פסולי המוקדשין? (נג.)

שור חייב ובור פטור (וכתב המנ"ח (נג) שפטור רק ממיתה ולא בניזקין. וע' ב'הר צבי'). ודוקא פסולי המוקדשין שנפדו, אבל בכור בעל-מום שאין לו פדיון, או שאר קדשים שעדיין לא נפדו – פטור, שאינו בכלל 'שור רעהו'.

פו. אלו מהמנויים להלן שנפלו לבור, חייב עליהם בעל הבור, ואלו פטורין:

א. שור פקח שנפל ביום / בלילה. ב. אדם שוטה. ג. עבד כנעני. ד. עוף. ה. כלים. (נב. נג: נד)

א. ביום – לרב ירמיה: חייב. והקשו עליו, והסיק רבא שפטור, וכן תניא בברייתא. בלילה – חייב. ב-ג. מת – פטור. הוזהר – חייב, כשאר אדם. ד. חייב. ה. לתנא קמא פטור ולר' יהודה חייב.

פז. האם יש איסור כלאים במינים / במקרים הבאים:

א. תרנגול ופסיוני.

ב. אווז ואווז הבר.

ג. גמל פרסי וגמל ערבי.

ד. מנהיג ספינה או מרביע שני מינים שונים של דגים (חיות שבים).

ה. מנהיג ספינה במשיכת עז ודג.

ו. זורע במפולת יד אחת חטה ושעורה, החטה בארץ ושעורה בחו"ל. (נה.)

א-ב. אסור. ג. אינם כלאים זב"ז. ד. כלאים (אולם, לענין הרבעה כתבו הראשונים שאין שייך בדגים אלא בשאר חיות ים). ה. רחבה הסתפק בדבר, ורבינא סבר להתיר, ודחו דבריו. (ולחומרא אוליגן – הרא"ש). ו. אין איסור.

פרק שישי – 'הכונס'